

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ПРИЙМАС Наталія Володимирівна

УДК 37(09)

**ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ УЛАСА САМЧУКА
(1905-1987 рр.)**

13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2008

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі педагогіки Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ВИХРУЩ Анатолій Володимирович,
Тернопільський національний
економічний університет, завідувач кафедри
психологічних та педагогічних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЗАВГОРОДНЯ Тетяна Костянтинівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, завідувач кафедри
педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
ГЕРЦЮК Дмитро Дмитрович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри педагогіки.

Захист дисертації відбудеться 28 листопада 2008 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М.Кривоноса, 2, м.Тернопіль, 46027, (каб. № 30).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М.Кривоноса 2, м.Тернопіль.

Автореферат розіслано 28 жовтня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.М.ЧАЙКА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На початку XXI століття в Україні зростає інтерес до національної історії, розробляються концептуальні засади гуманітарного розвитку держави, удосконалюється система виховання учнівської молоді з урахуванням європейських освітніх стандартів. Цей процес зумовлює дослідження проблем історії національної педагогіки.

Особливої уваги вимагає освіта і культура української діаспори, педагогічна спадщина її кращих представників. Трагічну долю українського народу в XX ст. глибинно відобразив у своїй творчості Улас Самчук (1905–1987 рр.). Працюючи на різних ділянках громадсько-політичного і культурного життя, він велику увагу приділяв просвітницькій роботі, пошуку ефективних засобів виховного впливу на молодь. Твори У.Самчука сприяють вихованню гармонійної, цілісної особистості, формуванню характеру, волі, загальнолюдських та національних ідеалів.

Роль виховання художнім словом підкреслювали Я.А.Коменський, К.Ушинський, О.Потебня, І.Франко, І.Огієнко, Леся Українка, В.Сухомлинський та ін. Проблеми виховання та розвитку особистості через літературну освіту проаналізовано у працях М.Бахтіна, Т.Завгородньої, Д.Овсяненко-Куликовського, Є.Пасічника, Н.Побірченко, Н.Скрипченко, Б.Степанишина, П.Флоренського, П.Хропко. Питання взаємозв'язку емоційно-чуттєвої сфери і сприймання художнього твору досліджували Б.Ананьєв, В.Асмус, Н.Волошина, І.Зязюн, Н.Миропольська, Л.Проців та інші вчені.

Перші спроби дослідження творів У.Самчука з'явилися у 30-х рр. минулого століття. Його високохудожній доробок постійно перебуває у центрі уваги дослідників у діаспорі. Оглядові статті й аналітичні матеріали у післявоєнний період опублікували А.Власенко-Бойцун, В.Державін, Г.Костюк, О.Лятуринська, І.Кошелівець, Б.Кравців, О.Тарнавський, Ю.Шевельов та ін.

В Україні тільки на початку 90-х років минулого століття з'являються статті українських учених, які намагаються збагнути естетично-виховний феномен творчості У.Самчука, заглибитися у його художній світ, проаналізувати виховні аспекти літературної спадщини. Першими самчужознавцями є О.Василишин, М.Герц, М.Гон, Р.Гром'як, А. Жив'юк, М.Жулинський, Н.Лисенко, Р.Мовчан, Д.Палій, С.Пінчук, О.Слоньовська, В.Шевчук, Г.Чернихівський та ін. За період з 1995 по 2007 рр. захищено ряд дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук – С.Бородіца, І.Бурлакова, Г.Горох, В.Кизилова, Ю.Мариненко, О.Пастушенко, Н.Плетенчук, О.Пасічник та кандидата історичних наук – А.Жив'юк. У 2007 р. захищена дисертація „Художня модифікація національної історіософії в прозі Уласа Самчука” на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук І.Руснак.

Однак, цілісне дослідження просвітницької діяльності та педагогічних поглядів У.Самчука, всебічний аналіз виховних аспектів творчості прозаїка, оцінка їх значення для сучасної системи виховання відсутні. Необхідність узагальнюючого історико-педагогічного дослідження із

зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження „Просвітницька діяльність та педагогічні погляди Уласа Самчука (1905 –1987 рр.)”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано як складову частину наукової теми “Закономірності розвитку освітніх систем” кафедри педагогіки Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти. Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти (протокол №1 від 18. 01. 2002 р.) та узгоджено у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 3 від 29.04.2005 р.).

Мета дослідження – дослідити просвітницьку діяльність У.Самчука, виявити його провідні педагогічні ідеї, узагальнити та обґрунтувати їх роль та значення для сучасної системи національного виховання.

Завдання дослідження:

–дослідити процес становлення У.Самчука як особистості патріота-інтелігента, з'ясувати його роль у розвитку просвітницького руху в Україні та в еміграції;

–на основі аналізу літературної спадщини У.Самчука визначити його внесок у теорію та практику педагогіки, вивчити виховні аспекти його творчості, обґрунтувати їх значення для розвитку і становлення особистості;

–висвітлити засади української етнопедагогіки у творах письменника;

–розкрити педагогічні ідеї У.Самчука щодо християнсько-гуманістичних основ виховання ;

–з'ясувати виховні можливості творчості письменника для розв'язання актуальних завдань і мети естетичного та національно-патріотичного виховання.

Об'єкт дослідження – просвітницька діяльність та педагогічна думка письменників української діаспори.

Предмет дослідження – зміст просвітницької діяльності та педагогічна спадщина У.Самчука.

Для виконання поставлених завдань використано такі **методи**: *хронологічний*, який дав змогу охарактеризувати діяльність письменника та громадсько-політичного діяча в динаміці, змінах та часовій послідовності; *історико-логічний, теоретичний, порівняльний аналіз та контент-аналіз* архівних матеріалів, художніх творів; *системний підхід та метод зіставлення*, на основі яких здійснювалося вивчення творчої спадщини У.Самчука та педагогічної літератури; *предметно-цільовий аналіз* матеріалів періодичної преси; *узагальнення й систематизації* виявлених документів і матеріалів, одержаних фактів і даних; *структурний та історико-порівняльний* методи, які допомогли розкрити сутність педагогічних аспектів творчості У.Самчука.

Теоретико-методологічною основою дослідження є теорія наукового пізнання, положення про взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ та необхідність їх вивчення у конкретних історичних

умовах, про пріоритет загальнолюдських цінностей. В основу педагогічного пошуку покладено принцип системності, інтегративності, наукової об'єктивності, прогностичності, системно-функціональний підхід до вивчення ідейної специфіки романів У.Самчука. Дослідження опирається на ідеї видатних педагогів, діячів науки, культури: Я.А.Коменського, Й.Песталоцці, К.Ушинського, Лесі Українки, І.Франка, С.Русової, Д.Донцова, Г.Ващенко, І.Огієнка, В.Липківського. Робота базується на наукових працях українських істориків та теоретиків літератури: Р.Гром'яка, М.Жулинського, С.Пінчука, Б.Степанишина; українських самчукознавців у діаспорі: А.Власенко-Бойцун, І.Багряного, М.Дального, В.Державіна, В.Жили, Ю.Клинового, Г.Костюка, І.Кошелівця, О.Гарнавського, Ю.Шереха.

Вірогідність та надійність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних положень, використанням взаємодоповнюючих методів, адекватністю його меті, об'єкту, предмету та завданням, а також аналізом достатнього обсягу джерел, архівних документів і матеріалів.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає у тому, що *вперше* з позицій системного підходу визначено педагогічний потенціал творчості У.Самчука; досліджено еволюцію його педагогічних поглядів та просвітницьку діяльність; визначено основні риси виховного ідеалу У.Самчука; у контексті історико-педагогічної проблематики проаналізовано його літературну спадщину, з'ясовано її вплив на формування і розвиток особистості та духовності нації; доведено актуальність ідей У.Самчука щодо християнсько-гуманістичного та національно-патріотичного виховання особистості в умовах розвитку національної системи виховання.

Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні шляхів використання творчості У.Самчука у розбудові української національної школи на сучасному етапі, зокрема в оновленні змісту, форм, методів і засобів виховання; у творчому використанні фактичних матеріалів, основних положень і висновків дослідження у навчально-виховному процесі вищої школи та загальноосвітніх закладів. Результати дослідження можуть бути використані під час розробки програм, написання підручників, навчальних та методичних посібників гуманітарного та суспільствознавчого циклів; у системі підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників; у науково-дослідницькій та пошуковій діяльності вчителів та учнів.

Матеріали дисертації слугуватимуть під час викладання у вищих навчальних закладах історії педагогіки, теорії виховання, народознавства, краєзнавства, методики виховної роботи, української літератури, історії України. За результатами дослідження розроблено навчальну програму спецкурсу для вищих педагогічних навчальних закладів "Педагогічні погляди Уласа Самчука".

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Волинського національного університету ім. Лесі Українки (довідка №3/651 від 28.02.2008 р.), Харківського

національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (довідка № 01-548 від 27.10.2008 р.); Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка (довідка №04/161 від 25.03.2008р.); Кременецького ліцею ім. У.Самчука Тернопільської області (довідка № 128 від 12.12.2007р.); Тилявського навчально-виховного комплексу „загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад” Шумського району Тернопільської області (довідка №141 від 18.12.2007 р.), Моквинського загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів Березнівського району Рівненської області (довідка №106 від 15.01.2008р.), Перерослівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Білогірського району Хмельницької області (довідка №83 від 16.01.2008р.).

Апробація основних положень і результатів дисертації здійснена на Міжнародній науковій конференції “Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти і культури на Волині у 20-30-х роках ХХ ст.” (Кременець, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції (до 100-річчя народження Уласа Самчука) „Творчість Уласа Самчука в контексті сучасної культури” (Тернопіль, 2005); Всеукраїнській науковій конференції з нагоди 100-річного ювілею письменника „Улас Самчук: художнє осмислення української долі в ХХ столітті ” (Рівне – Дермань – Тилявка – Кременець, 2005); науково-практичній конференції „Від творчого наставника до творчої особистості” (Тернопіль – Шумськ, 2002); науково-методичному семінарі „Актуальні проблеми виховання” (Кременець, 2006); щорічних звітних наукових конференціях Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім.Тараса Шевченка.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 8 одноосібних публікаціях, серед яких – 5 статей у наукових фахових виданнях, 2 статті у збірниках наукових конференцій та програма спецкурсу для студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (216 позицій), додатків; викладено текст на 278 сторінках, з них 188 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, визначено предмет і об'єкт, розкрито методи дослідження, окреслено теоретико-методологічну базу, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про провадження результатів та апробацію основних положень дисертації.

Перший розділ – “Становлення У.Самчука як просвітителя, громадського діяча, письменника” – присвячено висвітленню історіографії проблеми, з'ясуванню умов та особливостей формування світогляду У.Самчука, аналізу його просвітницької діяльності.

Аналізуючи дисертаційні дослідження, спрямовані на вивчення творчості У.Самчука,

звертаємо увагу на розгляд у них таких питань: історіософська концепція У.Самчука (І.Руснак), особистість патріота-інтелігента (Ю.Мариненко); естетичний феномен У.Самчука в українській літературі, патріотична самосвідомість (С.Бородіца); візія національної держави, концепція „нової людини”, пробудження національної свідомості (І.Бурлакова); тема землі та її господарів, роздуми про Україну майбутнього (В.Кизилова); образ жінки-матері, жіночий національний характер, образ Батьківщини (О.Пастушенко); формування національної свідомості, концепція державотворення (А.Жив'юк); філософія української ідеї, сенс буття та сутність особистісного „Я”, національна свідомість (Н.Плетенчук); національні домінанти у загальнолюдських цінностях (О.Пасічник).

Аналіз архівних джерел, наукової літератури, щоденників та книг-споминів У.Самчука дав змогу розкрити умови, які впливали на формування його як освітнього та громадсько-політичного діяча, видатного прозаїка, публіциста та виділити умовні *періоди формування його світогляду*.

Початковий етап формування світогляду У.Самчука – перший період (1905-1921 рр.) – бере початок у середовищі *Дерманя* – осередку культурно-історичного життя Волині та у волинському селі *Тилявка*. Родинна духовність та родинні цінності, мальовнича природа краю були першими джерелами формування світогляду. Державно-політична і культурно-освітня ситуація на Волині на початку ХХ ст. були несприятливими для повноцінного навчання та виховання підлітка в автентичному українському дусі. Важливе значення має навчання У.Самчука у Дерманській двокласовій вищепочатковій школі, яка своєю національною спрямованістю посіла окреме місце у його біографії.

Під час *другого періоду формування світогляду (1921-1927 рр.) - гімназійного* – вагому роль відіграв *Кременець*, зокрема навчання у Кременецькій українській приватній гімназії ім. І.Стешенка. У цьому закладі розпочинається громадсько-політична біографія У.Самчука. Гімназійне життя доповнювали участь у діяльності „Просвіти”, керівництво літературно-мистецьким гуртком „Юнацтво”. Тут відбувається його *ідейне формування* як активного українського патріота.

Перша еміграція – третій період формування світогляду У.Самчука (1927-1941 рр.) – поставила його в ряд найпомітніших учасників українського літературного та громадсько-політичного процесів міжвоєнного періоду. Перебуваючи у 1927-1929 рр. у *Німеччині*, У.Самчук розширює свій літературний світогляд, втягується у бурхливе студентське середовище. Завдяки співпраці з *Д.Донцовим* у Львові виходять його перші новели. Черговим важливим етапом у *формуванні світогляду У.Самчука* стала *Прага*, яка в цей час була центром українського національно-культурного та наукового життя за кордоном. Значну роль відіграло навчання в Українському Вільному університеті. Приєднавшись до української студентської громади, яка підпорядковувалась ОУН, У. Самчук остаточно визначає свої ідейні переконання. У 1933-1937 рр.

виходить його трилогія „Волинь”. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні зображено у романі „Марія” (1933). На захист господаря отчої землі стає У.Самчук у романі “Кулак” (1934). У 1933-1939 рр. У. Самчук проводить велику культурно-освітню та громадсько-політичну роботу на *Закарпатті*. Його виступи, художні твори, зокрема роман „Гори говорять!” (1934 р.) про боротьбу закарпатських гуцулів за незалежність, мали велике значення для формування національної свідомості. У травні 1941 р. У.Самчук переїжджає в м.Краків, де зустрічається і співпрацює з *А.Мельником, Р.Купчинським, О.Телігою, Б.Лепким, К.Гриневичевою, Є.Маланюком*.

Діяльність У.Самчука під час німецької окупації – *четвертий період (1941-1944 рр.)*. Його світогляд формується на основі вражень від побаченого в Україні, куди він повернувся у липні 1941 р. Особливе значення має діяльність на посаді головного редактора газети „Волинь”. У цей час У.Самчук займається справами Української Ради Довір’я на Волині, „Просвіти”, шкільних урядів, різних організацій. Будучи обраним до складу Української Національної Ради у *Кисві*, він 26 жовтня 1941 р. вперше відвідує столицю. Неприхованим антифашистським випадком стала стаття „Так було – так буде”, за яку У.Самчук арештований гестапо. Звільнення після в’язниці з посади головного редактора „Волині” та призначення на роботу в Німецькому пресовому бюро без права писати статті на політичні теми дало можливість подорожей по Україні.

П’ятий період формування світогляду У.Самчука (1944-1987 рр.) – його друга еміграція – умовно можна поділити за двома субперіодами: 1-й – 1944-1948 рр., 2-й – 1948-1987 рр. Перші роки нової еміграції відзначаються великою організаційною діяльністю, – спочатку на чолі культурно-освітнього відділу Українського Національного об’єднання у Берліні, а згодом – керівництво Мистецьким Українським Рухом. Чергові корективи у світогляд вносять зустрічі з *П.Скоропадським, С.Бандерою, В.Державиним*. У 1946-1947 рр. виходить автобіографічний роман У.Самчука „Юність Василя Шеремети”, а в 1948 р. – „Морозів хутір”. У жовтні 1948 р. У.Самчук переїжджає до *Канади*. Письменницька праця у Торонто дала десять нових великих творів. В останні роки життя У. Самчук займався стародавньою історією України.

Дослідження життєвого шляху У.Самчука свідчить про його активну співпрацю з „*Просвітою*” (став її членом 29 серпня 1923 р.). Він брав найактивнішу участь у діяльності Товариства, зокрема, сприяв заснуванню його філій у селах та створенню аматорських гуртків при них, виступав з рефератами перед селянами. З середини 30-х років, будучи представником провуду ОУН, часто відвідував *Закарпаття*, де члени „*Просвіти*” створили мережу читалень. Він проводив пропагандистську роботу з українізації, спілкувався з вчителями та молоддю.

У.Самчук відіграв велику роль у відродженні та діяльності „*Просвіти*” на Волині у роки війни. Організаційно-ідеологічним органом у цьому відношенні можна назвати газету „Волинь”. Однією з головних справ *Української Ради Довір’я на Волині*, до якої входив У.Самчук, були шкільні питання, зокрема упорядкування програм, навчання у школах. З безліччю питань освіти та

шкільництва населення зверталось до У.Самчука особисто. Відповіддю на закриття шкіл на Волині у листопаді 1941 р. стали дві передовиці У. Самчука „Наше село” і „Наша школа”, у яких він відстоював думку про необхідність розвитку освіти та школи. Будучи членом *Ради Окружної „Просвіти” в Рівному*, У.Самчук сприяв налагодженню зв'язків між „Просвітою” та іншими громадськими інституціями.

У розділі проаналізовано питання відображення діяльності „Просвіти” в автобіографічних творах У.Самчука. Книги-спогади містять дані про просвітницький рух, роздуми про освіту. Порівняльний аналіз періодів формування світогляду У.Самчука та *періодів його просвітницької діяльності* допомагає повніше розкрити основу педагогічних поглядів та чинники їх формування.

У другому розділі – „Філософсько-педагогічна концепція У.Самчука” – досліджено проблеми взаємозв'язку національного виховання та мети життєдіяльності, свободи й відповідальності особистості, патріотичного виховання та розвитку національної свідомості, засади української етнопедагогіки.

Крізь усю творчість У.Самчука проходить проблема людини та її буття, *формування особистості* людини-громадянина корисної для себе, громади і суспільства, здатної повноцінно взаємодіяти з суспільством, реалізовувати в ньому свої плани і цілі, свідомо нести відповідальність за наслідки власних дій.

З'ясовано, що позиція У.Самчука щодо *становлення особистості* ґрунтується на *теорії ідеальної особистості*. Створений ним образ – це образ *гармонійної особистості* з притаманним їй почуттям власної гідності, віри у себе і в успіх справи, зі стійкими переконаннями та життєвими цінностями. Поняття „особистість” у розумінні У.Самчука містить самовизначеність людини, її спроможність робити власний вибір життєвої позиції і своєї долі. На прикладі Самчукового героя бачимо очікування щодо самого себе, джерелом якого є *позитивна Я-концепція*. Однією із проблем, на яких акцентує свою увагу У.Самчук, є *свобода особистості* як одне із питань *взаємозв'язку особистості і суспільства*. Аналізуючи підхід У.Самчука до проблеми *людської гідності*, простежуємо паралель між теорією І.Огієнка про „обожнення людини” і возвеличенням її як *Образу Творця* у романах У.Самчука. Розглядаючи проблему української інтелігенції повоєнного періоду, яка прагнула залишитися в діаспорі з ідейних та політичних міркувань, У.Самчук звертає увагу на спроможність людини виходити за межі даного соціуму у ширший простір, у простір всієї історії і культури людства, що саме і визначає те, наскільки людина є *вільною особистістю*. Проблема свідомого і вільного вибору особистістю свого місця в житті, лінії поведінки, яка звучить у творчості У.Самчука, породжує іншу проблему – *відповідальність особистості*.

Звертаємо увагу, що у формуванні *ідеалу*, до якого прагнув У.Самчук, важливе значення він надавав європейській цивілізації. Основою його ідеології була настанова на ділову людину, мета

життя якої – послідовна організація боротьби і праці. У центрі творчості стоїть ідеал сильної української людини, повноцінної, глибокомислячої і діяльної, яка знаходила в собі силу боротися проти ворогів свого народу.

У розділі наголошено, що питання *українознавства та української етнопедагогіки* посідають одне з найважливіших місць у творчості У.Самчука. У ній втілені національні та загальнолюдські духовні цінності, розкрита система основних компонентів духовного світу особистості, яка формується в процесі реалізації завдань *національного виховання*. Аналізуючи проблему *національної самосвідомості* у творчості У.Самчука, відзначаємо такі засоби її формування, як рідна мова, історія, культура, мистецтво, рідна природа, народні традиції і звичаї та ін. Власну вірність народові, Україні У.Самчук проектує на своїх героїв. Питання національної самосвідомості він розкриває всебічно, філософський аспект його поглядів при цьому пов'язаний із проблемою формування ціннісних орієнтацій. Процес національного самоусвідомлення У.Самчук пов'язує з історичними подіями, розкриваючи причини змін у свідомості народу, водночас накреслюючи шляхи національного визволення і незалежності України.

Український патріотизм зображений у творчості У. Самчука як провідна риса особистості. Важливим є присутність у творах образів видатних *діячів України*, особливо постаті Т.Шевченка. Конкретно-історичний зміст концентрує у собі *державна символіка*. Щодо *рідної мови*, У.Самчук підкреслює її культуротворчу, духовнотворчу, державотворчу роль.

Звертаючись до теми *краєзнавства* у творах У.Самчука, відзначаємо ідеї вірності та відданості *природі* батьківського краю, любов до Вітчизни, яку породжує її природа. Виховання любові до природи опирається в У.Самчука на *педагогіку народного календаря*. Він показує органічну єдність людини і природи, наголошуючи, що рідна природа є одним із першоджерел формування патріотичних почуттів.

Розглядаючи зображення У.Самчуком *української історії*, звертаємо увагу, що у своїх творах він показав український народ у найважчі періоди історичних випробувань, створивши художню панораму, яка охоплює майже всі вікопомні події ХХ ст.

У дослідженні обґрунтовано важливість творчості У.Самчука як *джерела народознавства*. Твори, які є цінним джерелом етнографічного матеріалу, свідчать, що духовний ідеал українського народу пов'язаний із *народними традиціями, звичаями та обрядами*. Звертаємо увагу на думки У.Самчука про національні риси українця. Його романи прославляють селянську працю і любов до землі. У них відтворено традиційне народне світобачення про працю як основу життя та рушійну силу матеріального існування і духовної сутності людини. Як основа культури народу та нації виступає в У.Самчука *родинно-побутова культура*. Розглядаючи проблеми *родинної етнопедагогіки*, звертаємо увагу на те, що він уславлює значення роду, родоводу, утверджуючи думку, що сім'я є першоджерелом формування патріотизму. Особливо виділяємо возвеличення у

творах образу матері.

Педагогічні погляди У. Самчука співзвучні сучасним ідеям національно-патріотичного виховання. Вивчення його творчої спадщини має стати необхідною складовою процесу формування національної свідомості, виховання громадянина-патріота.

Третій розділ – „Педагогічний потенціал творчої спадщини У.Самчука і сучасність” – містить аналіз висвітлення виховного, духовного та гуманістичного потенціалу християнства, питання естетичного виховання у творах У. Самчука, погляди на освіту, а також розгляд окремих аспектів використання його творчості у навчально-виховному процесі сучасної школи.

У розділі наголошено, що в час відновлення української національної духовності необхідно звернути увагу на виховання молоді на принципах *християнської моралі*. З'ясовано, що погляди У.Самчука на проблему виховного ідеалу співзвучні з ідеями *Г.Ващенка*, зокрема: християнська мораль як основа родини і здорового суспільства; роль релігійного виховання і церкви в утвердженні моральних законів, виховна сила церкви у формуванні християнського, національно-патріотичного та гуманістичного світогляду. В розділі проаналізовано релігійні аспекти творчості У.Самчука, його погляди на християнство. Він вважав *церкву фактором культурного розвитку суспільства і невід'ємною складовою життя окремої людини*. Зосереджуючись на висвітленні У.Самчуком релігійної віри як етнопсихологічної риси українців, звертаємо увагу, що його погляди співзвучні з думками *М.Костомарова, І.Огієнка*. Думки щодо родинного релігійного виховання відповідні поглядам *С.Русової, М.Стельмаховича*. Самчукові романи підтверджують, що християнська віра, будучи глибоко укоріненою в побут і характер української родини, дає відчуття постійного зв'язку з Вищою Силою.

Наступний аспект дослідження – *присутність Святого Письма* в контексті творів У.Самчука. У них неодноразово використано *рядки зі Святого Письма, роздуми про християнські заповіді, а також біблійні сюжети та притчі, символи*. На сторінках творів присутній образ *Богородиці*. Інтерпретуючи Біблію, автор говорить про святість матері. Присутність Біблії у контексті творчості У.Самчука показує також один із *лейтмотивів творів: Людина – Образ і Подоба Бога*, що відповідає поглядам *Я.А.Коменського, Г.Сковороди, Г.Ващенка, І.Огієнка*.

У творчості У.Самчука розкритий потужний психологічно-емоційний вплив на свідомість людини *церковної служби*. Символічне зображення *храмів* у відповідних місцях творів показує, як вражають вони своєю величчю, святістю, духовністю, мистецькою довершеністю. Аналіз цього питання свідчить про важливість значення творчості У.Самчука, яка відтворює його погляди стосовно християнського виховання.

Творчість У.Самчука є одним із джерел естетичного виховання. Вона насичена даними з історії культури і мистецтва, містить знання про естетичні цінності у творах мистецтва і навколишній дійсності, знання специфіки окремих видів мистецтва і специфіки прояву

естетичного в природі, побуті, поведінці тощо. Розглядаючи *мистецтво* як одну з найважливіших складових культури суспільства, У.Самчук говорить про існування цього явища *в контексті історії*, про місце українського мистецтва у світовому.

З огляду на *значення різних видів мистецтва* для розвитку особистості, відзначаємо, що у творчості У.Самчука мистецтво розглядається в усій різноманітності його видів і проявів. Звертаємо увагу на погляди У.Самчука на *образотворче мистецтво*, розповіді про відомих художників та їх роботи. Розкриваючи питання розуміння естетики *архітектури*, У.Самчук дає власну оцінку окремих стилів, висловлює враження від розгляду архітектурних шедеврів. Аналізуючи розкриття у творах чарівної сили *музичного мистецтва*, особливу увагу звертаємо на книгу „Живі струни”, у якій подано історію Української Капели Бандуристів ім. Т.Г.Шевченка як одного із найвидатніших явищ музичного життя не лише українського народу, а й світового мистецтва. У.Самчук розглядає питання сприйняття музики, її розуміння. Вагоме місце у творах належить *українській церковній музиці*. Самчук розкриває такі питання, як еволюція музичних форм, історія музичних інструментів, біографія музичних діячів, значення музики в житті людства.

У.Самчук велике значення надавав *драматургії і театральному мистецтву* як важливим засобам естетичного виховання та пробудження національної свідомості. Звертаючись до *художньої літератури*, як виду мистецтва, наголошуємо на тому, що творчість У.Самчука – це своєрідна енциклопедія персоналіїв багатьох українських письменників, яка містить маловідомі факти із їх життя. Особливу увагу привертають сторінки, де виражено власне сприйняття і розуміння У. Самчуком письменників радянської України, сторінки, присвячені Т.Шевченку, І.Франку, Лесі Українці.

Говорячи про *природу як джерело естетичного виховання*, підкреслюємо, що на прикладі творчості У. Самчука бачимо вияв естетичних почуттів, зумовлених спілкуванням з природою. Бачимо не лише художнє зображення природи, а й взаємозв'язок з нею автора та героїв творів, бачимо поєднання природи, як феномена, з певною територією України, органічну єдність розвитку природи, людини, етносу. Звертаємо увагу на спільність поглядів У.Самчука та І.Огієнка, – природа – це годувальниця, материнське лоно, основа фізичного і духовного буття людини і нації.

Самчукова творчість розширює естетичні знання, розкриває різноманітні грані формування та вияву естетичних почуттів, сприяє вихованню любові до прекрасного, вироблення вміння давати естетичну оцінку.

Звертаючись до проблеми використання творчості У. Самчука у навчально-виховному процесі сучасної школи, розглядаємо *роль літератури у вихованні і розвитку особистості*. Звертаємо увагу на статтю У.Самчука „Велика література”, у якій він відстоює думку про її

справжнє покликання і призначення. Говорячи про літературну освіту, наголошуємо на позитивному впливі літературного слова на виховання і розвиток особистості. Твори У.Самчука є прикладом розкриття у художньому контексті впливу та значення літератури. Усвідомлення ролі книг в житті людини, у розвитку та становленні особистості, їх емоційно-психологічний вплив, прищеплення любові до них, бажання читати проходять через весь зміст романів. Аналізуючи тему книги у Самчукових творах, зосереджуємо увагу на *ролі та значенні книг у галузі освіти і виховання*.

Звертаємо увагу на відображення у творчості У.Самчука його зацікавленості *питаннями освіти, її значення, прагнення до знань, роль та вплив книг, учителів, освітніх закладів*. Через зміст творів Самчука проходить думка: „...без освіти, без знання, без відповідного виховання людина не може бути повновартісною”¹. Надаючи важливого значення освіті у формуванні особистості, У. Самчук стверджує, що освіта потрібна для того, щоб бути сильною, справжньою нацією. У його творах містяться цінні дані з історії окремих освітніх закладів. Помітне місце на сторінках спогадів належить відомим українським педагогам *Г.Ващенку, М. Черкавському*. З повагою і любов'ю згадує він таких своїх вчителів, як *М.Галатана, Д. Дорошенка, С. Смаль-Стоцького* та ін. Розглядаючи *образ учителя* у творах У. Самчука, звертаємо увагу на автобіографічний роман „Юність Василя Шеремети”, у якому автор знайомить із учителями Крем'янецької гімназії.

Розглядаючи тему *освітньо-виховного значення книг*, підкреслюємо, що всебічне вивчення біографії письменника допомагає засвоювати його погляди, ідеї, його моральний кодекс, а це є найпершим завданням *літературного виховання*. Літературна спадщина У.Самчука, яка є багатим матеріалом для духовного збагачення кожної людини, вивчення його життєвого і творчого шляху, повинна стати одним із джерел виховання нинішнього покоління. Чинні *програми з української літератури* пропонують кілька варіантів щодо вивчення творчості У.Самчука, але цього не досить для ознайомлення з творчістю одного з найбільших прозаїків України ХХ століття.

У дослідженні наголошено, що прищепивши інтерес до літератури, ми прокладаємо шлях вихованню і розвитку особистості через літературну освіту. Про зв'язок літератури з життям свідчать думки та особисті почуття, що виникають у процесі читання художнього твору. Це, зокрема, показують результати анкетування, проведеного серед учнів після вивчення творів У.Самчука, передбачених навчальною програмою середньої школи.

Аналіз проблем сьогодення підтверджує, що виховні аспекти творчості У.Самчука, його погляди на освіту та виховання є особливо актуальними сьогодні. З огляду на те, що сила літературного слова, його психологічний вплив дають безмежні можливості для виховання і розвитку особистості, значення творів, які належать до вершин світового письменства, важко

¹ Самчук У. Наша школа // Волинь. – 1941. – Ч. 21. – 4 грудня.

переоцінити.

У **висновках** підсумовано й узагальнено основні результати дослідження.

1. Аналіз наявних наукових досліджень свідчить про зростання уваги науковців до вивчення життя та творчої спадщини У.Самчука. Присутність у багатьох дослідженнях питань, що мають безпосереднє відношення до теми просвітницької діяльності та педагогічних поглядів У.Самчука, підкреслює її багатоплановість і масштабність.

2. У дослідженні виявлено основні чинники формування світогляду У.Самчука. Джерелами його патріотизму, духовності, національної свідомості були родинна атмосфера та життя рідного народу – носія національної культури та традицій. В багатій літературній спадщині У.Самчука втілено його погляди на освіту, культуру, релігію, історію, суспільство тощо.

Початок просвітницької діяльності У.Самчука припадає на 20-і рр. ХХ ст., коли національна стихія намагалася перебороти великопольські впливи. Боротьба на культурно-освітньому рівні, учасником якої став У. Самчук, значно сприяла освітньо-інтелектуальним зрушенням на Волині. Напрямки просвітницької діяльності У.Самчука характеризуються такими періодами: 1) діяльність у Крем'янецькій „Просвіті”; 2) культурно-освітня робота на Закарпатті; 3) справи шкільництва та „Просвіти” пов’язані з його діяльністю як головного редактора газети „Волинь”, члена Ради Окружної „Просвіти” в Рівному, члена Української Ради Довір’я на Волині; 4) керівництво культурно-освітнім відділом Українського Національного об’єднання у Берліні; письменницька, публіцистична, культурна діяльність у Канаді та США.

Зацікавленість У.Самчука питаннями шкільництва, його погляди на освіту та виховання знайшли відображення у творчості. Літературна спадщина, яка містить дані про розвиток освіти, просвітницький рух, освітні заклади, має важливе значення для історії педагогіки, сучасного виховного процесу. Особливо відзначимо той факт, що У.Самчук, будучи справжнім українським інтелігентом, виплеканим на ідеях „Просвіти”, відіграв велику роль у її відродженні та розвитку.

3. Формування нового типу людини, визначення її життєвого шляху та мети життєдіяльності є однією з основних проблем, що їх розкриває У. Самчук у своїй творчості. Проблема особистості у творах письменника є досить актуальною для сучасної педагогіки, оскільки у своїй суті містить формування цінностей і позитивної Я-концепції, що є одним із завдань особистісно орієнтованого підходу в процесі становлення нової генерації молоді.

У творах У.Самчука утверджується думка, що свобода й відповідальність особистості необхідні людині для збереження її людської гідності, для самоствердження і самовираження, для існування як повноцінної, гармонійної особистості, корисної собі і суспільству. Погляди У.Самчука співзвучні сучасному принципу європеїзму у вихованні. Звертаючись до проблеми людської гідності, він розглядає взаємозв’язок особистості і суспільства, де активна життєва соціальна позиція йде паралельно з віталізмом. Ідеал У.Самчука – це ідеал сильної української

особистості, яка вміє протистояти злу, знаходити вихід із будь-якого становища, боротися за свою гідність, за право жити і своє місце на Землі. Це людина творчих задумів, дії, праці, руху вперед до кращого життя, людина-європеець з твердою життєвою позицією, з наявною зовнішньою і внутрішньою свободою та почуттям відповідальності.

4. З огляду на цілі та завдання національної системи виховання, робимо висновок, що основні шляхи та засоби їх реалізації є серед основних питань творчості У.Самчука: рідна мова, рідна історія, національні та народні символи, краєзнавство, природа рідного краю, родовід, національне мистецтво, культура, фольклор, народний календар, народні прикмети та вірування, релігійні виховні традиції, родинно-побутова культура, національні традиції, звичаї і обряди тощо.

Центральною лінією творів У.Самчука є процес національного самоусвідомлення героя, пробудження національної свідомості та відродження народу. В центрі творчості знаходяться націоналізм і патріотизм. Патріотичне кредо письменника – патріотизм як святиня серця – визначило ідейне спрямування творів, які є джерелом формування патріотичних почуттів. Тема рідної мови у його творчості містить основні ідеї національного відродження, згідно з якими мова – це основа національної гідності, а ставлення до неї – вияв національної самосвідомості та громадянської позиції. Вагоме значення має зображення У.Самчуком української історії, висвітлення історіософських, національних та державотворчих проблем. Твори, що містять висвітлення взаємин українських політичних партій, роздуми про шляхи консолідації нації, особливості реалізації ідеалу соборності, взаємини України з народами Європи, свідчать про актуальність поглядів У.Самчука.

5. У.Самчук, відтворюючи традиційне народне світобачення, наголошує, що право на землю, працю на ній, вільне господарювання утверджує народна правосвідомість. Засадою, на якій будується культура народу, нації, виступає в У. Самчука родинно-побутова культура. Висвітлюючи питання родинної етнопедагогіки, він наголошує, що саме родинне виховання закладає основи моральності, духовності, фундамент для формування особистості. На вершини святості підносить Самчук образ матері. Звертаючись до проблеми взаємозв'язку родини і нації, він наголошує, що українська родина, сім'я – це джерело формування і розвитку особистості, чинник національного виховання, основа становлення нації.

6. Висвітлення виховного, духовного та гуманістичного потенціалу християнства свідчить, що проза письменника, в якій відбиті його погляди, – цінний матеріал для дієвої педагогічної системи виховання молоді. Самчук висловлює думки щодо православної церкви на Волині як центру християнського життя, центру духовності, культурного пробудження села, джерела формування світогляду нації, утвердження етнічного характеру, ідей, змісту та форм духовної і матеріальної культури. Говорячи про роль церкви у вихованні особистості, формуванні її світогляду, У.Самчук наголошує, що православна церква – це та основа, де зберігається українська

культура, національна духовність. Важливе значення має висвітлення У.Самчуком особливої етнопсихологічної риси українців – релігійності, питання родинного релігійного виховання. Аналіз присутності Святого Письма в контексті творів У.Самчука свідчить, що їх зміст сприяє усвідомленню значення Біблії як основи християнської моралі. Важливим моментом є прославлення у творах образу жінки-Богородиці. Особливий філософсько-виховний зміст містить один з лейтмотивів творчості У.Самчука, який має біблійну основу – Людина – Образ і Подоба Бога. Звертаємо увагу на розкритті У.Самчуком впливу та значення для християнського світогляду, почуттів людини психолого-емоційного сприймання церковної архітектури, релігійних реліквій та атрибутики, церковної служби з окремими її елементами, особливої урочистості проведення релігійних свят і обрядів, що є необхідним джерелом формування духовності особистості.

7. Використання творчості У.Самчука у навчально-виховному процесі допоможе у розв'язанні актуальних завдань і мети естетичного виховання та розвитку. В контексті творів розкрито сутність компонентів естетичної культури особистості; всебічно розглянуто джерела, які використовуються в естетичному вихованні: різні види мистецтва, природа, побут. Самчук порушує таку проблему, як сприймання мистецтва та формування знань про прекрасне в житті, природі, мистецтві. У творах визначено шляхи та засоби, які формують естетичні судження, оцінки, почуття.

У.Самчук розглядає значення мистецтва в житті суспільства та окремої людини. Цінними є думки про національний стиль у живописі, скульптурі, архітектурі. Письменник оцінює не лише окремі стилі, а й пояснює їх історичну обумовленість. Висвітлюючи різноманітні жанри і види музичного мистецтва, він неодноразово звертається до української музичної культури, в якій особлива роль належить народному мистецтву, зосереджує увагу на естетичних гранях народної пісні. Наголошує У.Самчук і на естетичній досконалості церковної музики. Звертаємо увагу на важливість для естетичного виховання висвітлення ним питань театру та кіно. Виховними моментами, що стосуються художньої літератури як виду мистецтва та джерела естетичного виховання, є присутність на сторінках творів імен визначних творців літератури, розкриття місця та ролі літератури в житті.

8. Аналізуючи погляди У.Самчука щодо освіти і просвітництва, слід зазначити, що актуальною для сьогодення є тема виховного значення книг, яка звучить у його творах, а також ті аспекти, які розкривають значення освіти, прагнення особистості до знань. На особливу увагу заслуговує образ учителя у творчості прозаїка. Погляди У. Самчука, які відображають його зацікавленість питаннями виховання, свідчать, що саме освіті він відводив основну роль у формуванні людей з цілісною свідомістю, наголошуючи при цьому на її значимості для розвитку держави, утвердження нації. Акцентуємо увагу також на тому, що для виховання засобами

літературного слова необхідне вивчення особистості письменника. Літературна спадщина У.Самчука, вивчення його життєвого і творчого шляху має стати обов'язковою складовою сучасного навчально-виховного процесу.

Аналіз прози Уласа Самчука має актуальне значення для педагогіки, зокрема історії педагогіки, теорії виховання, методики виховної роботи. Творчість одного з найталановитіших прозаїків України ХХ ст. – це багатий літературний матеріал, насичений даними з краєзнавства, народознавства, педагогіки, історії, культури українського народу тощо, цей матеріал містить важливі виховні аспекти, такі актуальні в наш час.

У подальших дослідженнях на науковий розгляд заслуговують питання визначення особливостей формування національного ідеалу на основі педагогічних поглядів У.Самчука, вивчення закономірностей розвитку системи національного виховання та можливостей використання творчої спадщини письменника у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Основний зміст дисертації відображено у таких **публікаціях**:

Праці, опубліковані у наукових фахових виданнях

1. Приймас Н.В. Вплив літератури на виховання і розвиток особистості / Н.В.Приймас // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2000. – Вип. 8. – С. 20-24.

2. Приймас Н.В. Святе Письмо в творчості Уласа Самчука і його значення для релігійного виховання / Н.В. Приймас // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2001. – Вип. 1. – С. 16-21.

3. Приймас Н.В. „Велика література” у виховному процесі (на прикладі творчості Уласа Самчука) / Н.В.Приймас // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2001. – Вип. 4. – С. 14-17.

4. Приймас Н.В. Мета життєдіяльності та проблема національного виховання особистості в творах Уласа Самчука / Н.В.Приймас // Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2002. – Вип. 7. – С. 88-94.

5. Приймас Н.В. Роль позитивної Я-концепції у формуванні особистості (на прикладі творчості Уласа Самчука) / Н.В.Приймас // Вісник Львівського університету. Сер. Педагогічна. – Львів, 2003. – Вип. 17. – С. 55-61.

Праці, опубліковані у матеріалах конференцій

6. Приймас Н. В. Проблема свободи й відповідальності особистості в творчості Уласа Самчука / Н.В.Приймас // Наукові записки. Сер. Літературознавство : Творчість Уласа Самчука в контексті сучасної культури : до 100-річчя народження Уласа Самчука: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф., 21-22 лютого 2005 р. – Тернопіль, 2005. – Вип. XVII. – С. 364-371.

7. Приймає Н. В. Питання естетичного виховання в творчій спадщині Уласа Самчука / Н.В.Приймає // Улас Самчук: художнє осмислення української долі в ХХ столітті : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. конф., 11-13 травня 2005 р. (Рівне – Дермань – Тилявка – Кременець). – Рівне, 2005. – Вип. XV : спеціальний. – С. 271-280.

Інші видання

8. Педагогічні погляди Уласа Самчука (1905-1987) : спецкурс : програма для вищих педагогічних навчальних закладів / [уклад. Н.В.Приймає]. – Кременець : КОГПІ, 2006. – 30 с.

АНОТАЦІЇ

Приймає Н.В. Просвітницька діяльність та педагогічні погляди Уласа Самчука (1905-1987рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2008.

Дисертація присвячена дослідженню виховних аспектів творчості У.Самчука, його педагогічних поглядів і просвітницької діяльності.

У роботі проаналізовано становлення У.Самчука як просвітителя, громадського діяча, з'ясовано умови та особливості формування його світогляду; на основі аналізу творів письменника розкрито проблему взаємозв'язку національного виховання та мети життєдіяльності, свободи й відповідальності особистості, патріотичного виховання та розвитку національної свідомості. Досліджено вплив української етнопедагогіки на творчість У.Самчука; обґрунтовано значення його педагогічної спадщини для сучасності. Здійснено аналіз проблеми виховного, духовного та гуманістичного потенціалу християнства, питання естетичного виховання. Обґрунтовано значення творчості У.Самчука для формування і розвитку особистості та духовності нації, її роль і місце у навчально-виховному процесі.

Матеріали дослідження можуть бути використані під час вивчення історії педагогіки, краєзнавства, теорії виховання.

Ключові слова: національне виховання, мета життєдіяльності, свобода й відповідальність особистості, патріотичне виховання, національна свідомість, етнопедагогіка, виховний потенціал християнства, естетичне виховання.

Приймає Н. В. Просветительская деятельность и педагогические взгляды Уласа Самчука (1905 – 1987гг.). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2008.

Диссертация посвящена исследованию воспитательных аспектов творчества У.Самчука, его педагогических взглядов и просветительской деятельности.

В работе рассмотрена историография проблемы. Проанализированы становление У.Самчука как просветителя, общественного деятеля, а также условия и особенности формирования его мировоззрения. Ведущие направления просветительской деятельности рассмотрены по периодам, каждый из которых отображает взгляды на образование. Исследованы роль У.Самчука в возрождении и развитии „Просвиты”, отображение в произведениях просветительского движения. Раскрыты сущность педагогических взглядов и факторы их формирования.

В исследовании раскрыты проблемы взаимосвязи национального воспитания и цели жизнедеятельности, свободы и ответственности личности, патриотического воспитания и развития национального сознания в произведениях У.Самчука, обобщен его воспитательный идеал. Проблемы свободы личности, человеческого достоинства Самчук рассматривает как основные во взаимосвязи личности и общества. Подчеркнуто, что его теория о взаимообусловленности свободы и ответственности личности содержит ответственность патриотического характера. Доказано, что в центре творчества У.Самчука находятся патриотизм и национализм. При анализе вопроса национального самосознания в произведениях установлено, что тема родного языка содержит основные идеи национального возрождения. Раскрыто конкретно-историческое содержание государственных и народных символов, сделан акцент на значении присутствия в произведениях образов выдающихся деятелей Украины и художественного образа Родины, на изображении У.Самчуком национальной истории. Обращено внимание на то, что произведения проникнуты идеалами верности и преданности природе родного края, выяснено, что традиционное народное воспитание любви к ней опирается у писателя на педагогику народного календаря. Учитывая влияние украинской этнопедагогики на творчество У.Самчука, обосновано значимость произведений как источника, народоведения, краеведения. Проанализированы изображение У.Самчуком проблем семейной этнопедагогики, вопрос взаимосвязи семьи и нации, прославление им образа матери.

Обосновано значение педагогического наследия У.Самчука для современности. Показано раскрытие в произведениях воспитательного, духовного и гуманистического потенциала христианства. Проанализированы религиозные аспекты творчества Самчука, его взгляды на роль церкви. Обращено внимание на отображение в произведениях религиозности как этнопсихологической черты украинцев. Обобщены взгляды У.Самчука относительно семейного религиозного воспитания. Проанализировано присутствие Священного Писания в контексте его

произведений. Особое внимание обращено на раскрытие Самчуком значения психо-эмоционального восприятия церковной архитектуры, религиозных реликвий, богослужения, что является источником формирования духовности личности.

Выполнен анализ творчества У.Самчука, показывающий его значение для эстетического воспитания и развития. Выяснено, что в контексте произведений раскрыта сущность компонентов эстетической культуры личности и разносторонне изображены источники эстетического воспитания: искусство, природа, быт. Обоснована значимость творчества У.Самчука с точки зрения изображения в нем искусства во всем разнообразии его видов, жанров и проявлений, раскрыты взгляды писателя на национальный стиль, значение искусства, его существование в контексте истории, вопрос его понимания и восприятия. Подчеркнуто значение произведений в формировании эстетического процесса восприятия природы. Обосновано эстетическую ценность творчества У.Самчука.

Проанализировано раскрытие в произведениях У.Самчука воспитательного значения книг, образования, стремления к знаниям. Рассмотрена тема учительства и образ учителя. Раскрыто значение творчества У.Самчука в формировании и развитии личности, утверждении идеологии и духовности нации, ее роли и места в учебно-воспитательном процессе. Рассмотрены вопросы воспитания и развития личности через литературное образование, возможности использования творчества У.Самчука в условиях современной школы. Проанализированы действующие программы по украинской литературе, предлагающие изучение творчества У.Самчука. Доказано, что воспитательные аспекты творчества писателя, его взгляды на образование и воспитание особенно актуальны в условиях развития национальной системы воспитания.

Материалы исследования могут быть использованы при изучении истории педагогики, краеведения, теории воспитания.

Ключевые слова: национальное воспитание, цель жизнедеятельности, свобода и ответственность личности, патриотическое воспитание, национальное сознание, этнопедагогика, воспитательный потенциал христианства, эстетическое воспитание.

Pryimas N. V. Ulas Samchuk's enlightenment activity and pedagogical views (1905-1987). — Manuskript.

Thesis for a candidate degree in the field of Pedagogics by speciality 13.00.01 — General Pedagogics and History of Pedagogics. — V. Gnatyuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, 2008.

The thesis sets out to provide a comprehensive description of Ulas Samchuk's works educational

aspects, his pedagogical views and enlightenment activity.

The work analyzes Ulas Samchuk's coming-in-to-be as a enlightener and public figure, it also investigates the conditions and peculiarities of his outlook formation, describes the interconnection of national education and vital activity aim, person's freedom and responsibility, patriotic education and national consciousness development depicted in his works. Influence of Ukrainian ethnopedagogics on Ulas Samchuk's works has been investigated; his pedagogical heritage significance for the present has been proved. The problem of educational, spiritual and humanist potential of Christianity, the problem of aesthetic education have been analyzed. The significance of Ulas Samchuk's works for personality formation and development, nation spirituality, its role and place in educational process has been proved.

Materials of investigation can be used in studying history of pedagogics, regional ethnography, theory education.

Key words: national education, vital activity aim, person's freedom and responsibility, patriotic education, national consciousness, ethnopedagogics, educational potential of Christianity, aesthetic education.

Підписано до друку 10.09. 2008р.
Формат 60x84/16. Друк RESO.
Папір друк. Умовн. друк. арк. 0,9.
Замовлення № 130. Наклад 100 прим.

Видрук оригінал-макету:
редакційно-видавничий відділ Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027